

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 35.051.145
у Львівському національному
університеті імені Івана Франка
докторові філологічних наук,
професору Кочан Ірині Миколаївні

ВІДГУК

Офіційного опонента **Єсипенко Надії Григорівни**, доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри англійської мови факультету іноземних мов Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, про дисертацію **Брони Олени Анатоліївни «Структура і семантика терміноконцептів англомовного геологічного дискурсу»**, подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія

1. Актуальність дисертаційного дослідження не викликає сумніву, адже вивчення терміноконцептів, як зазначає дисертантка, це напрямок досліджень, який «дав поштовх до зацікавлення деталізацією номінативних структур і їхньою когнітивною природою» (с. 35), що має вагомe значення для з'ясування когнітивної складової зав'язків між концептом і терміном; спорадичність досліджень власне англійських геологічних термінів є іншою причиною нагальності вивчення цього виду галузевої термінології.

2. Наукова новизна результатів дисертації полягає в обґрунтованих висновках про змістовий потенціал термінологічних одиниць геології, коли дослідниця створювала моделі фреймової структури терміноконцептів та запропонувала методу формулювання значення терміну через визначення його додаткових уточнюючих тлумачень з опорою на контекст. Уперше розроблено алгоритм автоматизованого пошуку термінолексем у корпусі шляхом застосування лексико-синтаксичних шаблонів.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації чітко окреслені, що свідчить про об'єктивність та релевантність самого дослідження, його етапів, обраного матеріалу та методів аналізу.

Теоретичне значення зумовлене тим, що поглиблюється розуміння функціонування термінів геології через міждисциплінарний характер дослідження, виконаного на перетині термінознавства, дискурсознавства, корпусної та когнітивної лінгвістики; випрацьовується та обґрунтовується використання поняття «предметно-орієнтованої мови», «предметно-орієнтованої лексики».

Практична значущість отриманих результатів дослідження полягає в можливості використання її результатів, положень і висновків під час вивчення курсів «Загального мовознавства» (розділ «Мова і мислення»), «Лексикології» (розділ «Термін», «Термінологія»), «Стилістики» (розділ «Стилістична диференціація лексики»), «Корпусної лінгвістики»; на практичних заняттях з англійської мови за професійним спрямування; для укладання предметних словників, глосаріїв, довідників геологічного профілю.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Не викликає сумніву, що обсяг матеріалу, а це корпус англomовних наукових і науково-дидактичних текстів з геології загальним обсягом 1864305 слів, опублікованих з 2000 по 2021 рр., достатній для висновків про структуру та семантичні характеристики термінологічних одиниць геологічної галузі. Використання фреймового моделювання уможливило виокремлення ключових терміноконцептів, актуалізованих у фахових текстах, а саме, GEOLOGIC EVENT, GEOLOGIC PROCESS, GEOLOGIC FEATURE, GEOLOGIC MATERIAL, GEOLOGIC TIME. Тлумачення змісту терміноконцепту з опертям на контекст сприяло оновленому витлумаченню змістового потенціалу термінологічних одиниць з урахуванням когнітивної дискурсивної взаємодії між концептом і терміном.

Чітке обґрунтування мети в роботі зумовило й її логічне формулювання, окреслення конкретних завдань, котрі, як свідчить викладений зміст, були досить успішно вирішені, а їх імплементація стосовно об'єкту і предмета дає підстави констатувати, що представлене дослідження має всі ознаки ґрунтовної дисертації. У ній є актуальність, наукова обґрунтованість результатів дослідження, практична цінність та певний особистий внесок дисертантки у термінознавство. Випрацювана Оленою Анатоліївною комплексна методика дослідження термінологічних одиниць геологічної галузі може бути застосована для аналізу термінів в інших типах фахових мов.

Науково обґрунтованим є підхід дисертантки до вивчення термінів, адже дослідження термінологічних одиниць у функційному, лексичному, семантико-дискурсивному, парадигматичному та синтагматичному аспектах уможливило висновки про особливості формування структури терміноконцептів, профільованих у дискурсі. Сам текст наукової праці викладено на відповідному науково-теоретичному рівні, у той же час його не перевантажено науковою термінологією. Дисертація релевантно та достатньою мірою супроводжується наочним ілюстративним матеріалом у вигляді таблиць та рисунків.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Дисертацію виконано в межах наукової теми факультету іноземних мов Львівського національного університету імені Івана Франка «Сучасний іноземномовний текст: комунікативно-когнітивний, жанрово-стилістичний та

лінгводидактичний виміри» (державний реєстраційний номер теми 0123U102385). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка, протокол № 27/10 від 26.10.2016 року.

Якісна селекція наукових й науково-дидактичних текстів, ґрунтовна репрезентація фактологічного матеріалу, глибокий лінгвістичний, концептуальний, структурний аналіз термінів геологічної галузі за умов їх дискурсного вжитку дають підстави висновку про повне виконання поставлених завдань та належне оволодіння Олени Анатоліївни Брони методологією наукової діяльності. Дисертантка, опираючись на положення вчених про те, що «фрейми можуть передавати структуровані ланки знаннєвого простору певної сфери діяльності як набору лексичних засобів» (с.109), уклала схему фреймів, які через сукупність класів об'єктів здатні відтворити зміст геологічних терміноконцептів.

Рецензована праця є плідною, вагомою та перспективною для подальших досліджень проблем термінознавства.

6. Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення і практичні результати дослідження доповідались на 4 вітчизняних та 1 міжнародній конференції: 1) Звітна наукова конференція професорсько-викладацького складу факультету іноземних мов за 2016 рік (м. Львів, 4–5 лютого 2017 р., очна форма участі, усна доповідь); 2) Звітна наукова конференція професорсько-викладацького складу факультету іноземних мов за 2017 рік (м. Львів, 7–8 лютого 2018 р., очна форма участі, усна доповідь); 3) II Міжнародна науково-практична конференція «Комунікація у сучасному соціумі» (м. Львів, 8–9 червня 2018 р., очна форма участі, усна доповідь); 4) Звітна наукова конференція професорсько-викладацького складу факультету іноземних мов за 2018 рік (м. Львів, 7–8 лютого 2019 р., очна форма участі, усна доповідь); 5) Дослідження різних напрямів розвитку філологічних наук в Україні та ЕС: міжнародна науково-практична конференція (20–21 вересня 2019 р., м. Бая-Маре Румунія, дистанційна форма участі, усна доповідь).

Основні результати дисертації сповна викладені у наукових публікаціях: Основні положення та результати дисертації висвітлено в 11 публікаціях, з них у 6 одноосібних статтях та 1 статті у співавторстві, опублікованих у фахових виданнях України, та 4 тезах доповідей, з них 1 – на міжнародній, 3 – на вітчизняних конференціях.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу.

До заслуг дисертаційної роботи слід віднести струнку композиційну побудову та збалансовану структуру, що дозволяє слідкувати за розвитком концепції дослідження. У роботі спостерігаємо послідовне представлення усіх таксонів дослідження (термін, терміноконцепт, фрейм, текстовий корпус, термінові моделі, дискурс, лексико-семантичний шаблон, когнітивна карта, семантичний зв'язок) у двох блоках: теоретико-методологічному (розділах 1 і 2)

та дослідницькому (3 і 4 розділи). Усіх формальних вимог щодо оформлення та обсягу у роботі дотримано.

У першому розділі дисертаційної роботи *«Теоретичні засади дослідження системи терміноконцептів англомовного геологічного дискурсу»* висвітлено еволюцію термінознавства та методологічні підходи до дослідження термінів у сучасному мовознавстві; викладено трактування дисертанткою понять терміну та терміноконцепту. Вартою уваги є аргументація використання терміну «предметно-орієнтована мова» (с. 58), що повністю відповідає завданням дослідження.

У другому розділі *«Методологічні засади дослідження англомовних геологічних терміноконцептів»* дисертанткою було описано інтегрований підхід до вивчення структури та семантики терміноконцептів з опертям на праці Дж.Пірсона, Ч.Філмора, Т.Кабре. До беззаперечних переваг другого розділу відносимо чіткі критерії формування корпусу текстів, які слугували матеріалом дослідження. а також покрокову методологію наукової розвідки, особливо використання програмного додатку AntConc (с. 81).

Третій розділ *«Структура англомовної геологічної терміносистеми та терміноконцептів»* присвячено виокремленню складників геологічної терміносистеми, в центрі якої є терміноконцепт GEOLOGY та базові терміноконцепти GEOLOGIC EVENT, GEOLOGIC PROCESS, GEOLOGIC FEATURE, GEOLOGIC MATERIAL, GEOLOGIC TIME, що графічно представлено на рис.3.1 (с. 91). У розділі проаналізовано гіперо-гіпонімічні та голо-меронімічні зв'язки між елементами терміносистеми. Оскільки дослідниця працювала з термінами, вплетеними у канву тексту, то цікавими є висновки про доволі широке використання контекстуальних термінів-синонімів (с. 98). Слід зазначити, що використання синонімів підтверджувалося фрагментом-прикладом з текстів, що свідчить про кропітку роботу з прикладовою базою дисертації.

Цікавим висновком Олени Анатоліївни про структурну організацію терміноконцептів є твердження про можливість фреймового моделювання, яке «через сукупність класів об'єктів здатне відтворити зміст геологічних терміноконцептів» (с. 109).

У четвертому розділі *«Семантика англомовних геологічних терміноконцептів»* дисертантка робить спробу дослідити значення терміну у дискурсі, зазначаючи, що «сутність, позначувану термінологічною одиницею, визначають у межах не лише концептуальної системи, але й з урахуванням спеціалізації значення в дискурсі, обумовленої обсягом профільних знань учасників комунікативного процесу, а також культурними і лінгвістичними факторами» (с. 117). Олена Анатоліївна моделює фрейм-структури терміноконцептів, що втілилися як у науковому (пункт 4.2), так і в науково-дидактичному дискурсі (пункт 4.3.)

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Аналіз тексту дисертації Брони О.А. дає підстави стверджувати, що здобувачка дотрималася вимог академічної доброчесності в повному обсязі.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Окремі положення дисертації спонукають до дискусії, а деякі аспекти потребують уточнень:

1. У роботі на с. 47 зазначено, що «термінологічну та концептуальну систему буде проаналізовано в *синхронічному аспекті*». До уваги бралися наукові та науково-дидактичні тексти, «опубліковані впродовж початку ХХІ століття» (с. 21). На с.254 подано список Джерел дослідженого матеріалу, у якому є наукові тексти за 2000, 2001, 2004, 2009, 2014 і 2021 рр., а тексти науково-дидактичного характеру – за 2008, 2011, 2014, 2016 та 2019 рр. Привертає увагу певна хаотичність часового співвіднесення текстів і не відслідковується часовий крок при відборі матеріалу. Постає питання: чи дійсно фіксуємо періоди спаду зацікавленості до геологічної тематики на початку 21 ст., що позначилося на відсутності систематичних публікацій, чи при виборі матеріалу бралися до уваги не системний часовий критерій, а інші чинники?
2. Рецензована робота насамперед націлена на структурування термінологіки геологічної галузі через з'ясування семантичних зв'язків між термінами і предметною сферою, які «реалізуються в контексті і слугують репрезентативними засобами відображення формальних, епістемних і когнітивних інферентних механізмів пізнання» (с. 92). Для цього дисертантка оперує терміном «тлумачення терміну» через потребу формулювати «тлумачення терміна з урахуванням його ситуативної цінності, пам'ятаючи про вплив контекстуального середовища на термінологічне значення» (с. 116). Такий підхід перегукується з питаннями лексичної семантики західних лінгвістичних традицій, які шукають в семантиці систему, мислять класами слів і бачить між ними спільне. У західній лінгвістиці пропонуються не точні й детальні тлумачення, а умовні схеми тлумачень, які можна порівнювати між собою. Трактуючи зміст терміну як терміноконцепту, дисертантці варто було б взяти до уваги теорії профілювання в працях Р. Ленекера, Л. Талмі та Є. Бартмінського. Зокрема, Р.Ленекер розглядає «профіль і базу»: профіль виділяє в семантиці слова ту грань, яка описує найгрубіший її контур, щось на зразок таксономічного класу для імені. В цьому смислі це розширення ідеї топологічних типів Л. Талмі на всю царину семантики: у своєму сприйнятті концептів людина оперує не окремими семантичними ознаками, а цілісними образами. Контури, або профілі цих образів дають можливість носію мови проводити аналогії між різними концептами, порівнювати їх, замінити один на другий у контекстах.

Питання "портрету предмету пізнання" розглядав також Є. Бартмінський. В процесі творення такого "портрету", коли промальовуються окремі фрагменти образу предмету, відбувається лінгвокогнітивний відбір й інтерпретація окремих культурно значущих смислів. Отже, утворення мовного портрету, згідно Є. Бартмінського, є способом організації мінімальних смислових елементів усередині мовного значення. Самі смислові елементи похідні, виникають у процесі фіксації ознак, якостей, властивостей і функцій пізнаваного людиною об'єкту. Відібрані таким чином ознаки науковець називає профілем. В рецензованій праці дисертантка називає це «тлумаченням». Проте ознайомлення з різними існуючими підходами до визначення змістового наповнення концепту, або терміноконцепту, вважаємо за перспективу подальших наукових пошуків дисертантки.

3. Ведучи мову про контекстуальну синонімію, Олена Анатоліївна подає приклади, коли «одне й те саме позначуване іменують семантично відмінними лексичними одиницями» (с. 98). В результаті наукових пошуків було зафіксовано 102 і 203 випадки використання контекстуальних термінів-синонімів у наукових та науково-дидактичних текстах. Проте у таблиці 3 «Контекстуальні варіанти термінів у підкорпусі геологічних текстів наукового стилю» (с. 100) налічуємо тільки 29 контекстуально-синонімічних пар, а в таблиці 4 «Контекстуальні варіанти термінів у підкорпусі геологічних текстів науково-дидактичного стилю» (с. 101) – 35 пар.

Чи завжди контекстуальний синонім є терміном, як зазначено в роботі? Адже в прикладах «shell=energy level», «pingo=conical hill» чи «the Caspian Sea=regional sea» другі елементи синонімічної пари є загальноживаними словосполученнями.

4. Подекуди текст дисертації насичений словами іншомовного походження, наприклад: «дефінувати мову» (с. 58), «урахування узусу» (с. 84), «лімітовані сфери» (с. 87), «детермінована дослідженням» (с. 99), «практична валідність» (с. 110), «градієнтний перепад» (с. 122), «ординарна сукупність» (с. 127). На наш погляд, використання їх відповідників українською мовою сприятиме чистоті наукової мови.

Висловлені коментарі та зауваження не є категоричними. Позиції та переконання авторки мають право на відстоювання під час захисту дисертації.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

Здобувачка, Борна Олена Анатоліївна, має належний рівень професійної підготовки, філологічну ерудицію, ґрунтовну обізнаність із науковим надбанням у сфері термінознавства.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам.

Дисертація *Брони Олени Анатоліївни «Структура і семантика терміноконцептів англомовного геологічного дискурсу»* є оригінальним за задумом та виконанням, і як наслідок, завершеним науковим дослідженням. Наукові публікації та дотримання академічної доброчесності під час проведення дослідження свідчать про високий науковий та професійний рівень дисертантки.

Дисертація відповідає п. 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 року № 341 та від 19.05.2023 року № 502), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 №40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 за №155/30023, а авторка роботи – Брона Олена Анатоліївна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 035 Філологія.

Офіційний опонент:

доктор філологічних наук,
професор, завідувач кафедри
англійської мови
факультету іноземних мов
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Надія ЄСИПЕНКО